

jež země každá z přirození svého naskytuje, mocně působí v rozvíjení se a ve směru života národního. I země Česká národům, jenž ji osaditi měli, dle rozdílné povahy jejich rozdílně howěla.

Srovnání jazyka F. Palackého s jazykem jeho mladších vrstevníků ukazuje, že od poloviny 19. století ve spisovném jazyce ustupuje knižní, archaický slovník a frazeologie i větná skladba. U autorů, jako byli J. K. Tyl, K. Havlíček Borovský a B. Němcová, do vývoje zasahuje už také ustalující se hovorový styl spisovné češtiny.

Velké zásluhy o poznání vývoje češtiny a o ustálení spisovného jazyka měl Jan Gebauer. Revidoval Dobrovského kodifikaci našeho spisovného jazyka. Jeho studium staré češtiny způsobilo, že jeho kodifikace byla v některých rysech poněkud archaická (např. *teši, oři, teší, oří*, genitiv záporový apod.). Kodifikace na počátku 20. století vyžadovala u některých slov takové hláskové podoby, které byly v rozporu s jazykovým povědomím i vzdělaných uživatelů spisovné češtiny (*deštička, švižný, ptačátko* apod.).

III. Zvuková stránka jazyka

1. ČESKÉ HLÁSKY

A. Podstata mluvení

Abychom dobře poznali jazyk a dovedli ho účelně užívat, musíme získat přehled i o jeho zvukové stavbě. Jí se zabývá jazykovědná disciplína zvaná fonetika.

Vymezuje nejmenší zvukové jednotky – hlásky, zjišťuje, jak se hlásky tvoří (článkují, artikuluji), jak je slyšíme a jak se různě obměňují ve spojení s hláskami jinými (např. *n* se vyslovuje jinak ve slovech *maminka, tango* než ve slovech *den, ráno*). Dále fonetika zjišťuje a popisuje, jak se tvoří slabiky, mluvní takty, věty, jakou úlohu má délka hlásek, přízvuk, větná melodie a mluvní tempo. Zkoumá mluvenou řeč, zjišťuje rozdíly ve výslovnosti a využívá k tomu i různé speciální přístroje.

Ale všechny rozdíly nejsou pro soustavu národního jazyka stejně závažné. Tak např. dorozumění nikterak nebrání, jestliže mluvčí místo běžného *r*, tvořeného v přední části dutiny, vyslovuje tzv. *r* čípkové (takové výslovnosti *r* se říká ráčkování). Ale jestliže třeba některý cizinec místo [snaha] vysloví [snacha], nebo místo [medu] vysloví [metu], dorozumění se znemožní, protože jde o významově zcela různá slova.

Zvukovým jednotkám schopným rozlišit význam slov nebo tvarů říkáme fonémy a jazykovědná disciplína, která se jimi zabývá, je fonologie. Ta zkoumá a popisuje zvukové soustavy jednotlivých jazyků.

O tom, jak se jednotlivé hlásky náležitě tvoří (článkují, artikuluji), poučuje ortofonie, pravidla spisovné výslovnosti stanoví ortopedie. Účinnost mluveného projevu závisí na využívání hlasu. Některé jeho individuální vlastnosti změnit nemůžeme (např. zabarvení), jiné se však dají zlepšovat cvikem.

Hlasovým orgánům je nutné věnovat také potřebnou péči. Škodí jim kouření, dlouhé mluvení v hlučné, zaprášené, přetopené nebo naopak příliš chladné místnosti, příliš hlasité mluvení při překonávání hluku,

dlouhé mluvení při zánětech horních cest dýchacích. Hlasové orgány naopak šetříme, zvykneme-li si mluvit plynule, bez zbytečných pauz a bez tzv. tvrdého nasazování hlasu po pauzách, kdy se prudce rozvírají hlasivky.

Základní složky mluvení jsou:

1. dýchání (respirace),
2. tvorba hlasu (fonace),
3. článkování (artikulace).

Při pronášení delších mluvených projevů je důležité, dovedeme-li účelně s dechem hospodařit. Musíme rychle a silně vdechovat (zpravidla ústy i nosem zároveň) a zvolna vydechovat. Při výdechu využíváme i bránici, sval mezi dutinou hrudní a břišní, který umožňuje vytlačit z plic zásobu vzduchu, zbylou tam ještě po normálním výdechu.

Nejdůležitějším orgánem pro tvoření hlasu jsou hlasivky, pružné vazy, jejichž rozkmitáním vzniká tón. Výška tónu závisí na rychlosti kmitání hlasivek. Barvu dodávají hlasu rezonanční dutiny, ústní, nosní a hrdelní, ale také hlavové a prsní.

B. Soustava českých hlásek

Pro rozlišení hlásek je nejdůležitější tvar ústní dutiny, poloha a pohyby rtů a jazyka. Hlázky se dělí na samohlásky a souhlásky.

Samohlásky (*a, e, i, o, u*) jsou tóny (můžeme je zazpívat) a pro jejich znění je rozhodující nastavení rezonančních dutin.

Souhlásky jsou šumy a vytvářejí se tak, že výdechový proud buď musí procházet úžinou (např. při výslovnosti souhlásek *s, f, š*), nebo prorážet překradu (např. při výslovnosti souhlásek *p, t, k*). Souhlásky, při jejichž tvoření hlasivky kmitají (můžeme se o tom přesvědčit, sáhneme-li si při jejich vyslovování na hrdlo), se nazývají znělé, souhlásky článkované bez účasti hlasivek jsou neznělé. Znělé jsou všechny samohlásky a také tzv. souhlásky nepárové (*m, n, ň, j, l, r*). K nepárovým patří také souhláska *ř*, která však může být znělá i neznělá, podle souhláskového okolí a podle postavení ve slově (srov. např. různou výslovnost *ř* ve slovech *dřevo, řepa*, ale *třetí, kouř*). Souhlásky odlišující se jenom znělostí nazýváme párové (*b – p, v – f, d – t, d' – t', z – s, ž – š, g – k, h – ch*).

Některí lidé (hlavně děti) nedokážou správně vyslovit všechny hlázky (např. *r, ř, s, k, l*), projevují se u nich výslovnostní vady. Tyto vady pomáhají odstraňovat logopedická střediska.

2. HLAVNÍ ZÁSADY SPISOVNÉ VÝSLOVNOSTI

Zatímco pravidla pravopisu lze stanovit dohodou (např. která slova budeme psát s velkým začátečním písmenem, které části věty budeme oddělovat čárkou apod.), pravidla spisovné výslovnosti se určují na základě poznání a popsané výslovnostní normy, tj. souboru pravidel pocíťovaných jako závazná.

Výslovnostní norma se zjišťuje v projevech těch mluvčích, kteří spisovný jazyk užívají běžně a uvědoměle, jako např. rozhlasoví a televizní hlasatelé nebo reportéři, herci, učitelé, dobří řečníci apod.

Spisovná výslovnost (ortoepie) má pro ústní projevy podobnou důležitost, jako má dodržování pravidel pravopisných (ortografických) pro užívání jazyka v podobě písemné. Základ ortoepie tvoří správná výslovnost jednotlivých hlásek a jejich spojení, přesné kladení slovního přízvuku a dále pak náležitý a vhodný způsob členění a silového i melodického modulování souvislého projevu, přiměřené tempo ap.

A. Zvuková stránka věty a souvislého jazykového projevu

Zvolte si text, který je vám tematicky blízký, a přečtěte jej nahlas. Snažte se při tom o co největší zřetelnost (zvolte proto pomalejší tempo) a soustřeďte pozornost na zvukovou stránku projevu. Dbejte především na členění ve větné úseky podle gramatické a významové stavby textu; pozorujte jejich délku v souvislosti s tempem řeči.

Jaké zvukové prostředky odpovídají závorkám v psaném textu? Lze zvukově vyznačit i členění na odstavce? Které jiné grafické znaky lze zvukově vyjádřit?

V následujícím úryvku pozorujte, jak se při jeho hlasitém přednesu mění výškový průběh hlasu (melodie, intonace):

„Hledáš Sportovní hlídku? Já ji zapoměla na houpačce. Počkej!“ A už letěla Václavovi pro noviny s ochotou, jakou nebývá zvykem prokazovat bratrovi.

Jak se liší od sebe zvukovým vyzněním úseky označené v psaném textu otazníkem, vykřičníkem, tečkou, čárkou, závorkou? Proč jsou tyto zvukové rozdíly důležité? Souhlasí členění vět na úseky přesně s kladením čárek?

Které slovo ve větě Hledáš Sportovní hlídku? zvukově nejvíc vyniká (tj. nese větný přízvuk)? Je slovo s větným přízvukem v každé větě, v každém úseku? Na kterém místě ve větě, resp. ve větném úseku stává? Srovnejte dále větné přízvuky v těchto dvojicích vět:

Do školy chodím rád. – Rád chodím do školy!

Eva to nezavinila. – Eva to zavinila!

Bolí mě hlava. – Hlava už mě nebolí.

O tom, jak souvisí poloha větného přízvuku s aktuálním členěním výpovědi, viz str. 119.

Na správném členění jazykových projevů na úseky neboli na správném frázování, spojeném s takovým melodickým vyzněním a s ta-

kovým umístěním větného přízvuku, jak to vyžaduje smysl věty v textu, závisí do velké míry srozumitelnost a účinnost mluveného slova. Chybuje tedy ten, kdo při frázování dostatečně nedbá jasného členění podle smyslu a rozděluje od sebe, co k sobě patří, anebo nedělá pauzy tam, kde to smysl vyžaduje. Rovněž nevhodné je tvořit úseky příliš dlouhé (vedou k rychlému tempu), anebo naopak krátké (nevhodně text rozdrobují). K těmto požadavkům je třeba přihlížet i při projevech psaných (především ovšem těch, které jsou předem určeny k přednesu nebo předčítání), neboť i v nich se – byť skrytě – uplatňuje zvuková složka.

S členěním na úseky souvisí i správné přízvukování jednotlivých slov. Chybuje se dvojnásobem: Někdy mluví nadměrně zdůrazňuje slabiky přízvukné a přiřazuje k nim v rychlém tempu příliš dlouhé řetězce slabik nepřívukných. Taková výslovnost působí dojemem, že „střemhlav utíká z vysokých kopců, na které se nejdřív zcela zbytečně vyšplhala“ (jak to trefně vyjádřil V. Mathesius). O výslovnosti s nepřiměřeným vázáním slov můžeme říci s tímž autorem, že „o překot uhání jednotvárnou rovinou“; mluví zapomíná na členění na úseky, na pauzy, jednotlivá slova nejsou odstiňována slovními přízvuky a splývají, tempo bývá příliš rychlé, jako by chtěl mluví povědět vše jedním dechem.

Pokud jde o melodické vyznění úseků, je třeba dbát na to, aby bylo zřetelné; zejména je třeba věnovat pozornost vyznění úseků nekoncevých (uprostřed věty nebo souvětí) a melodii vět tázacích (především otázek zjišťovacích). Nesmíme zapomínat, že čeština spisovná se liší od obecného jazyka a nářečí i některými zvláštnostmi melodickými a že právě některých těchto nespisovných zvyklostí se mluví dost obtížně zbavují; někdy mohou tyto nespisovné rysy působit dokonce i vulgárně. I když se celkový zvukový ráz jazykového projevu musí přizpůsobovat jeho obsahu, zaměření a vnějším podmínkám, platí obecná zásada, že je třeba vyvarovat se jak přednesu monotónního, zvukově neodstíněného, tak nadměrně citově zabarveného, nevyrovnaného, nebo zase nedbalého.

Důležitá je i volba vhodného tempa (resp. jeho střídání) a síly a celkové výšky hlasu (chybné je jeho přílišné tlumení i přepínání jeho síly).

Dbejte ortoepických poznatků při všech svých spisovných projevech. Všimněte si pozorně řeči dobrých herců a přednášečů na divadle, v televizi, v rozhlase, na nahrávkách. Pozorujte svou výslovnost a přednes, zbavujte se chybných návyků. Pokud si připravujete nějaký veřejný projev, můžete s výhodou užít magnetofonový záznam; pomůže vám, abyste svůj hlas objektivně slyšeli, poznali své nedostatky a postupně je odstraňovali.

Mějte stále na paměti, že řeč slouží především k dorozumívání mezi lidmi, a snažte se proto mluvit a přednášet vždy zřetelně, jasně a výrazně, tak, aby vám každý dobře a bez námahy rozuměl a aby vaše řeč byla druhým příjemná a dovedla je i získat nebo přesvědčit. Dbejte všude zásad jazykové kultury.

B. Obecné zásady spisovné výslovnosti

Zvuková stránka věty a souvislého projevu, o níž pojednává předešlá lekce, je jakousi nadstavbou nad ortoepickým základem, který tvoří správná výslovnost (artikulace) jednotlivých hlásek a hláskových skupin. Učíme se jí sice už od svých nejmladších let v rodině, ve společnosti, poslechem rozhlasu ap., avšak školní výchovou se v ní zdokonalujeme a utvrzujeme.

Ortoepická pravidla mají poněkud jiný ráz než pravidla pravopisná, jak je to už dáno odlišnou povahou mluvení a psaní. Jde především o to, že u spisovné výslovnosti nelze počítat s takovou jednotností jako u jazyka psaného; výslovnost je méně jednotná, a to i v rámci spisovném. S jistými rozdíly podle krajové příslušnosti mluvího je nutno vždy počítat; týká se to především rozdílů mezi Čechami a oblastí moravskoslezskou. Důležitější je však rozrůznění spisovné výslovnosti dané činiteli slohovými. Vedle spisovné výslovnosti základní, neutrální, máme na jedné straně výslovnost běžnou (odpovídající stylu hovorovému) a na druhé straně výslovnost zvlášť pečlivou; ta se užívá při veřejných projevech, při uměleckém přednesu a za ztížených akustických podmínek; vyznačuje se vedle velmi zřetelné artikulace především tím, že ve zvýšené míře přihlíží k vnitřní stavbě slov (a je tedy bližší jejich podobě pravopisné). Rozlišujeme tedy trojí stylovou vrstvu spisovné výslovnosti: základní, nižší a vyšší.

Činnost mluvidel je velmi jemná, namáhavá a složitá, a vyžaduje proto mnoho úsilí, cviku a dovednosti. Z pohodlnosti nebo nedostatečného cviku vzniká mnoho vad ve výslovnosti. Tak se např. chybuje tím, že se málo otvírají ústa a vůbec se nezřetelně, nevýrazně artikuluje, nerozlišují se jasně jednotlivé hlásky, vynechávají se, vypouštějí („polykají“) nejen hlásky, ale i celé slabiky. Často se též polykají slabiky na konci slov nebo vět (resp. větných úseků). Je třeba mít na paměti, že srozumitelnost mluveného slova nezávisí mnohdy ani tak na síle hlasu jako spíše na zřetelné artikulaci. (Šeptajícího herce, když dobře vyslovuje, slyší celé hlediště.)

Chyby bývají i ve způsobu tvoření hlasu; máme mluvit s otevřeným, uvolněným hrdlem, aby hlas zněl plně, nepříškrčeně. Podobně je ne-

vhodné přílišné zvyšování hlasu spojené s jeho nadměrným zesílením, obvykle při vzrušení (tzv. ječení). Jiným zlovykem je výslovnost s nosovým zabarvením („huhňání“, „mečení“); vzniká obvykle tím, že zadní (měkké) patro nedostatečně uzavírá vchod do dutiny nosní a že mluvčí málo otevírá ústa. Takovéto vady si bohužel sami často neuvědomujeme; je proto třeba, abyste se ve třídě navzájem kontrolovali a pomáhali si při jejich odstraňování.

Musíme mít stále na paměti, že výslovnost spisovná se tu více, tu méně liší od výslovnosti češtiny obecné nebo nářečí. Do spisovných projevů nepatří ovšem ani výslovnost slangová se svým charakteristickým zabarvením a protahováním samohlásek, polykáním slabik, expresivní (citově zabarvenou) intonací. Mějte na paměti, že jinak mluvíme s kamarády na hřišti a jinak zase na veřejnosti. Jazyk spisovný je nejvyšší útvar našeho národního jazyka, sjednocuje všechny příslušníky našeho národa, je jazykem života politického, kulturního, je naším jazykem oficiálním, reprezentativním. Užívejte ho proto všude tam, kde se má užívat, s plným vědomím odpovědnosti.

C. Ortoepická pravidla

Základem spisovné výslovnosti je náležitá artikulace všech hlásek. Podle svislé polohy jazyka lišíme samohlásky zavřené (vysoké, jazyk je nejvýše): *i, u*; polozavřené (středové): *e, o*; otevřené (nízké – jazyk je nejnižší): *a*.

V mluvě pražské a středočeské se *e, i, o* někdy vyslovují značně otevřeně (např. *slunce, vid', nos* se vyslovuje nesprávně skoro jako [slunca, veř, nas]), zatímco v některých krajích moravských se vyslovují nadměrně úzce. Dále pak bývají odchylky v délce samohlásek. Zejména se objevuje nenáležité zkracování samohlásek ve všech slovech a koncovkách u mluvčích nářečí lašských (např. tvary *drahá, dráha* znějí jako [draha], *výroba* jako [vyroba] – zde i široké [y]); v jednotlivých slovech, jako [jama, skala, mak], se nenáležitě zkracují u uživatelů nářečí moravských. Nenáležité krácení se objevuje i v obecné češtině např. u samohlásky *í* [řikám], *ú/ů* [domu, muj, ne-unavný]; jedině před koncovým *-m*, kde je takovéto krácení pravidelné, hodnotí se krátká výslovnost jako hovorově spisovná [prosim, bratrum, slepicim]. Někdy se naopak objevuje nenáležité dloužení, např. [zělí, moře].

Ve výslovnosti souhlásek se poměrně nejčastěji vadně vyslovují sykavky a souhlásky jim příbuzné (*s, š, z, ž, c, č, r, ř*); jde o tzv. šišlání, ráčkování apod. Tyto vady by se měly odstraňovat už v mládí, v těžších

případech lze (i v pozdějším věku) užít odborné služby logopedické poradny.

Nemenší pozornost je třeba věnovat výslovnosti souhláskových skupin. Na rozdíl od češtiny obecné přihlíží výslovnost spisovná ve větší míře k vnitřnímu skladu slova a k hranicím mezi slovy uvnitř slovního spojení, snaží se o větší zřetelnost.

a) Souhlásky *zdvojené* se objevují při odvozování slov předponami (*poddaný*), při skládání (*trojjediný*) a při ohýbání slov (*pecka – pece; uvědom si – uvědomme si*). Skupiny zdvojených souhlásek vznikají též spodobou znělosti (*bez-starostný* [bes-starostný]) a při spojování slov ve větné souvislosti (*od domu, bez sebe* [bes sebe]).

Zdvojeně (avšak splývavě) vyslovujeme jen tam, kde je třeba zachovat vztah slovního tvaru k ostatním tvarům téhož slova nebo slov příbuzných (*matka – matčin*); dále pak v případech, kde je třeba od sebe odlišit dvě různá slova (*pecece – pece, přetancit – předtancit, poddaný – podaný* ap.). Zdvojeně vyslovujeme ovšem i na hranicích dvou slov (*nad domem, dnes se nehraje, chválil Ládu* ap.). – V ostatních případech vyslovujeme zdvojené skupiny zjednodušeně, jako souhlásku jednoduchou, např. *Anna, slezský, leccos*.

b) Skupiny tvrdých a měkkých zubnic (*dd', d'd, tt', tt, nn', nn*), jakož i ostrých a tupých sykavek (*sš, šs, zš, žs*) a skupiny *zč, čs, cč* ve spisovné výslovnosti nezjednodušujeme: např. *oddělení, plaťte, chraň nás, vlašský, rozšířit, snazší* [snašší].

c) Souhlásky *t, d* snadno ve výslovnosti splývají s následujícími sykavkami (*s, z, š, ž*) v polosykavky *c, dz, č, dž*: *lidský* [lický], *kraší* [kračší]. S tímto splýváním souhlásek se setkáváme ve výslovnostním stylu běžném, hovorovém. Ve výslovnosti pečlivě zůstává výslovnost obou souhlásek zachována alespoň v náznaku, především tam, kde je třeba naznačit předponu, příponu nebo koncovku, anebo hranici dvou slov; např. *podzemní, mladší, pod zemí; zrádce, podceňovat, matčin, před cílem, hladčeji*.

d) V mluvě nespisovné dochází k zjednodušování i jiných souhláskových skupin, např. skupin *hř-, jm-, jd-, js-* (*hřebík, jméno, jdete, jsem*); *stk, stn, štk, štk, ždk* (*kostka, šťastný, uštknout, tloušťka, zájždka*) i jiných skupin (*tkadlec, koroptev, který, když, jablko, řemeslník, všechno, přijdu, vždycky, půjčit*). Do výslovnosti spisovné proniklo toto zjednodušení jen v několika případech: *ctnost* [cnost], *prázdný* [prázný] a ve tvarech *jsem, jsi, jste, jsou* [sem, si, ...]. Ve výslovnostních stylech vyšších se však doporučuje toto zjednodušování neprovádět. Zcela nespisovná je výslovnost slov *kapsa* jako [kapca], *panský* jako [pancký], *lepší* jako [lepčí].

Zvláštní postavení má skupina psaná *sh-*: slova jako *shoda*, (*na*) *shledanou*, *shon*, *shodit*, *shrnout*, *shromáždění* ap. se vyslovují dvojím způsobem, buď s počátečním [sch-], nebo (většinou na Moravě) [zh-]. Obojí výslovnost se pokládá za spisovnou. Ve slovech *shora*, *shluk*, *shlukovat se* vyslovuje se však i v Čechách jedině [zh-].

Ortoepická pravidla se týkají též kladení slovního přízvuku. V češtině bývá přízvuková vždy první slabika slova. Některá krátká slova (resp. slovní tvary) přízvuk nemívají a v proudu mluvené řeči se pak opírají většinou o přízvukové slovo, které předchází (příklonky), nebo které následuje (předklonky).

Jinou odchylku od základního přízvukového pravidla představují původní jednoslabičné předložky: *bez*, *do*, *ke*, *ku*, *na*, *nad*, *o*, *ob*, *od*, *po*, *pod*, *pro*, *před*, *přes*, *při*, *se*, *u*, *ve*, *za*, *ze* (též v podobě dvojslabičné: *ode*, *nade*, *přede*). Tyto předložky vyslovujeme přízvukově, tj. následující jméno svůj přízvuk ztrácí a přiklání se k předložce. Tvoří tedy předložka s následujícím slovem jeden přízvukový celek (takt).

Vyslovte tedy správně: do ulic, na zeď, po celý rok, bez váhání, přes vodu, beze změny.

Avšak tam, kde následuje slovo delší a obtížnější nebo slovo neklonné, přízvuk na předložku nutně nepřechází. Např.: *při nejrůznějších výkonech, na nejnečekávanějším místě; po nekonečně dlouhé cestě*, rovněž tak při důraze na pojmový obsah několikaslovného výrazu (chápaného jako celek): *ve čtrnáctém a patnáctém století*.

CVIČENÍ

1. *Přečtěte následující věty s náležitým frázováním (dbejte významové zřetelnosti) a doplňte interpunkci. Pozorujte přitom vztah interpunkce k frázování a vysvětlete případy, v nichž se obě složky nekryjí.* Jako obvykle je hlavním výsledkem těchto snah další růst nespokojenosti. – V pondělí a v úterý večer. (*Kolika způsoby lze tuto větu přečíst? Mění se smysl?*) – Většina prvků tvoří s kyslíkem sloučeniny zvané oxidy. – Skladbu kterou jste právě slyšeli složil Antonín Dvořák. – Přelijme ve zkumavce několik zrnků zinku koncentrovanou kyselinou sírovou. – Sociální náměty v našem výtvarnictví zejména v grafice začaly se výrazněji uplatňovat po první světové válce. – Jakost a zabarvení reprodukce a zároveň odladivost (selektivitu) řídíme knoflíkem „volič přednesu“. – Prostá věcná opravdově míněná výpověď se nemůže stát frází. – Do okna trčí černé a křivé plaňky zahrádky. Ale nad nimi klene se celá širá nebeská pláň.

2. *Přečtěte zřetelně a pečlivě s ohledem na souhláskové skupiny tyto věty:*

Nic není těžšího než se stále ovládat v denním styku s lidmi. – Veden nesmírnou láskou, věnoval lidu všechny své síly. – Nejjistějším a nejrychlejším dopravním prostředkem je letadlo. – Je to vzácný obraz vlašského mistra. – Prožil život bezstarostně, ale také bez užitku. – Buďte bez starosti o osud těch dobrých lidí. – Bude se konat sčítání lidu. – Lecčeho si všiml, leccos začal, ale u ničeho nevytrval. – Rozzlobil se tak, že byl hněvem až bez sebe. – Rozšiřujeme síť prodejen. – Největší hanebnost je vzdát se bez boje. – Čím těžší námaha, tím sladší oddech. – Pocestný usedl do příkopu pod cestou. – Vykonaná práce svědčí o vaší péči. – Prázdný sud nejvíce zvučí. – Jsem rád, že jste si na mne vzpomněl. – Šestnáct a čtyři je dvacet.

3. *Čtěte s náležitou výslovností délek tyto věty:*

Vítr se vzdmáhá a prach se zdvíhá. – Končíme vysílání nočního koncertu. – Je vynikajícím znalcem starých mistrů. – Říká se, že není pravidlo bez výjimky. – V druhém sále najdete vystaveny bohaté výšivky. – Čím se liší trojúhelník pravoúhlý od rovnostranného?

4. *Pokuste se o dokonalou výslovnost při hlasité četbě těchto veršů Fr. Hrubína:*

Ach, Čechy krásné, Čechy mé!
Obraze rámu prastarého,
kolikrát vytrhli tě z něho,
že odprýskaly barvy tvé
až po tmou hrobů. A v den slavný
znovu pro zraky žárlivé
napjal tě rámař starodávný.
Ach, Čechy krásné, Čechy mé!